

Dudás Attila

FELELŐSÉGTANI MONOGRÁFIA MAGYAR NYELVEN

A monograph on responsibility in Hungarian

Szalma József: *A polgári jogi felelősség alapelvei*. Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Újvidék, 2008

A polgári jogi felelősség rendszere a magánjog, ezen belül a kötelmi jog egyik sarkalatos kérdéskörét érinti. A polgári jogi felelősség nem más, mint a másnak jogellenesen és felróhatóan okozott kárért való helytállási kötelezettség, a kár megtérítésére irányuló jogi felelősség. Két fő formában jelenik meg: mint szerződési felelősség, azaz egy szerződési jogi norma megszegéséből (a szerződési kötelezettség teljesítésének elmulasztásából, annak késedelmes vagy hibás teljesítéséből) eredő kárért való felelősség, vagy mint szerződésen kívüli (deliktualis) felelősség, amely egy általános, károkozást tiltó jogi norma, törvényi tilalom megszegéséből ered.

Arisztotelész szavaival élve, az elv nem más, mint az az alapkategória, amelyből bármely dolog létezik, létrejön, illetve megismerhető. Tehát minden tudományos rendszerezés bizonyos alapelvekből indul ki, így a jog, a polgári jogi felelősség rendszere is. A polgári jogi felelősség alapelvei azok az általános elvek, melyek meghatározzák a kárfelelősségi normarendszer fiziognómiáját, alapvető sajátosságait egy adott jogrendben. Ebből kifolyólag a polgári jogi felelősség alapelveinek megismerése elengedhetetlenül szükséges egy adott jogrend kárfelelősségi rendszerének elemzéséhez.

Szalma József kutatásai során többek között a felelősségi jog alapelveinek kérdésével is foglalkozik. Legújabb, *A polgári jogi felelősség alapelvei* című monográfiájában a kárfelelősségi jog alapelveit dolgozza fel.

A kötet alapgondolata az a kérdés, vajon szükséges és lehetséges-e általános felelősségi jogi alapelvek megfogalmazása, melyek mind a szerződési, mind a szerződésen kívüli felelősség esetében alkalmazhatóak volnának, vagy a két felelősségi rendszer különleges alapelveken nyugszik. Ezek a különleges alapelvek tartalmazhatnak ugyan konvergens elemeket is, de alapjában véve csak a szerződési vagy a szerződésen kívüli felelősségre vonatkoznának. Ha elfogadjuk azt a tételt, hogy a két felelősségi rendszernek különleges alapelvei vannak, akkor megkerülhetlenné válik az a kérdés, hogy vajon milyen kapcsolatban állnának egymással a különleges felelősségi jogi elvek és az általános polgá-

ri jogi alapelvek. E kérdés megválaszolása érdekében Szalma részletes polgári jogi összehasonlító kutatást végzett. Megállapítja, hogy e kérdésre két fő választípus adható.

Arra a kérdésre, hogy lehetséges-e a felelősségi jog egységes alapelvek szerinti felépítése, a német jogirodalom nemleges választ ad – a német jog a polgári jogi felelősséget kettős felelősségi rendszernek tartja, azaz a szerződési felelősségnek olyan lényeges sajátosságai vannak, amelyek világosan megkülönböztetik a szerződésen kívüli (deliktuális) felelősségtől. E különbözőség a szerződési jogviszony sajátos szerkezetéből ered, mely két kötelmet foglal magában. Az első, a primáris kötelem, a szerződési kötelezettség, a szerződésbe foglalt tartozás (*Schuld*), a másik, a szekundáris kötelem, amely nem más, mint a teljesítés elmulasztásából, hibás vagy késedelmes teljesítésből eredő kárfelelősségi kötelem (*Haftung*). Mindamellet, hogy a másodlagos kötelem csak akkor aktivizálódik, ha az elsődleges kötelem nem teljesül (a teljesítés elmulasztása, hibás vagy késedelmes teljesítés), a két kötelem elvben egymástól független, azaz a másodlagos kötelem megvalósulása (a szerződési kötelezettség megsértéséből eredő kár megtérítése), nem menti fel az adóst, a szerződési kötelezettségét nem teljesítő szerződő felet a szerződési, elsődleges kötelezettség teljesítése alól.

Ezzel szemben a francia, monista elmélet a szerződési kötelezettségben és a megsértése esetén fellépő kártérítési kötelezettségben nem lát két kötelmet, csupán egyet. Ezen egységes kötelem, mint minden más jogi norma, egy normatív diszpozícióból és a diszpozíció megsértésére előírányzott szankcióból áll. A diszpozíciót a szerződési kötelezettség képezi (a német jogterminológiai tradíció értelmében a primáris kötelezettség), a teljesítés elmaradása, hibás vagy késedelmes teljesítés esetén fellépő kártérítési kötelezettség pedig csupán ugyanazon normának a szankciója (ami a német jogirodalomban a szekundáris kötelezettségnek felel meg). Mivel a francia jogelmélet a kárfelelősséget egy előzetes norma megszegése következményének tartja, ezen álláspont szerint kialakíthatók olyan felelősségi alapelvek, melyek egyaránt érvényesíthetők mind a szerződési, mind a szerződésen kívüli (deliktuális) felelősség körében. Ebben a tekintetben nincs különösebb jelentősége annak a ténynek, hogy a szerződési felelősség egyedi jogi norma megsértéséből fakad, a szerződésen kívüli felelősség pedig általános jogi norma, törvényi rendelkezés (károkozási tilalom) megsértéséből. Tehát mindkét felelősségi rendszernek az a közös nevezője, hogy a kárért való helytállási kötelezettség egy előzetes jogi norma megsértéséből ered. Ebből az okból kifolyólag a francia jogelmélet álláspontja szerint kialakíthatók egységes felelősségi jogi alapelvek, melyek egyaránt érvényesíthetők mind a szerződési, mind a szerződésen kívüli felelősség terén. Az általános felelősségi alapelvek természetesen nem zárják ki különleges, a szerződési felelősségre vonatkozó alapelvek megfogalmazását, melyek felölelnék e felelősségi rendszer sajátosságait.

Az egyes felelősségi alapelvek tekintetében Szalma József a következő alapelveket emeli ki: a károkozás általános tilalmának és a károkozásért való felelősségnek az elvét, a teljes térítés elvét, a megtorlás kivételes alkalmazásának elvét, a méltányosság elvét, a természetbeni helyreállítás elsőbbségének elvét, az okozási és vétkességi felróhatóság elvét, a kármegosztás elvét, a megelőzés elvét, a káronszerzés tilalmának elvét, illetve a kényszerítő és megengedő normák alkalmazásának elvét a polgári jogi felelősség területén. Ezek közül, minden kétséget kizáróan, a legfontosabbak a károkozás általános tilalmának elve és a teljes térítés elve. Nem véletlen, hogy Szalma kötetében először e két alapelvet tanulmányozza. Az általános károkozási tilalom a modern, polgári jogi kodifikációk eredménye. A római kárfelelősségi jog nem ismerte az általános károkozási tilalmat, hanem az egyes magánjogi deliktum-meghatározás elvét követte. Így, a klasszikus *ius civile* mindössze négy magánjogi deliktumot ismer (*iniuria*, *furtum*, *damnum iniuria datum* és *rapina*), melyeket a pretori jogfejlesztés további hárommal bővít ki (*metus*, *dolus malus* és *fraus creditorum*). A vagyoni és személyi javak olyan fajta megsértése, amely nem felelt meg a felsorolt magánjogi deliktumok egyikének, nem adott alapot kártérítésre. Ehhez képest a modern általános károkozási tilalom olyan mérföldkönek számít, mely szerint minden magatartás (tevés, nem tevés, mulasztás), mely joggal oltalmazott vagyoni és személyi javakat sért, kártérítési, illetve kárpótlási kötelezettséget von maga után. Hasonlóképpen a teljes térítés elve sem a római jog hozománya, hanem a modern polgári jog fejlődésének eredménye. Sőt, a teljes térítés elvének főszabályként történő érvényesítését igazából nem is a XIX. századi polgári jogi kodifikációk vezetik be (hiszen egyes klasszikus polgári jogi kódexek különböző mértékű térítést irányoznak elő egyrészt attól függően, hogy szerződési vagy szerződésen kívüli felelősségről van-e szó, másrészt pedig attól függően, hogy a károkozó a kárt gondatlanul vagy szándékosan okozta-e). A teljes térítés elve, mely szerint a károsult jogosult mind a felmerült kár, mind az elmaradt haszon megtérítésére vétkességének fokától függetlenül, szerződési és szerződésen kívüli felelősség esetén is, már a későbbi polgári jogelmélet eredménye, mely első igazi normatív megnyilvánulását a svájci Kt-ben nyerte el.

Végül a kötet utolsó fejezetében Szalma részletes bemutatását adja az 1959. évi magyar Ptk jelenleg folyó rekodifikációs folyamatának, a kárfelelősségi jog szempontjából. Habár a Ptk elfogadásától kezdve, különösen a rendszerváltás után, számos kiegészítésen és módosításon ment keresztül, elkerülhetetlenné vált a magyar polgári jog új kódexben történő újrakodifikálása. Ez a folyamat formálisan 1998-ban kezdődött meg és még mindig tart. 1998 óta több polgári törvénykönyvjavaslat látott napvilágot. Szalma a kárfelelősségi alapelvek és az egyes kártérítési jogi intézmények fényében elemzi a Lábady-féle javaslatot, a 2006. évi javaslatot, valamint Vékás Lajos akadémikus 2008-ban megjelent *Szakértői javaslatát*.

Szalma József *A polgári jogi felelősség alapelvei* című felelősségtani monográfiáját elsősorban jogoktatók, jogkutatók és gyakorló jogászok figyelmébe ajánlom. Szem előtt tartva azonban azt a körülményt, hogy a Vajdaságban nagyon kevés jogtudományi kiadvány jelenik meg magyar nyelven, bízom benne, hogy a Vajdaságban tanuló magyar ajkú joghallgatók is örömmel veszik kezükbe a kötetet.